

שני כוחות באדם אחד \ ה.

חלק א: השיטות בסוגיא

תוכן:

- א. הצגת הסוגיא
- ב. גירסת רש"י ותוס'
- ג. גירסת רבינו חננאל והרמב"ן
- ד. הבנת דימויי הגמרא
- ה. נפקא מינה בין השיטות
- ו. סיבת השוני הנוסף בין הגירסאות

א. הצגת הסוגיא

הגמרא (ה.) אומרת:

"אמר רבי אבין אמר רבי אילעאי אמר רבי יוחנן: עמד במקומו וקיבל – חייב, עקר ממקומו וקיבל – פטור... בעי ר' יוחנן זרק חפץ ונעקר הוא ממקומו וחזר וקיבלו מהו? מאי קמיבעיא ליה? אמר רב אדא בר אהבה: שני כוחות באדם אחד קמיבעיא ליה, שני כוחות באדם אחד, כאדם אחד דמי – וחייב. או דילמא כשני בני אדם דמי – ופטור? תיקו'.

בפירושי הראשונים ישנם ארבעה הסברים בהבנת הגמרא, ננסה להבינם היטב ולראות את החילוקים שביניהם.

ב. גירסת רש"י ותוס'

רש"י ותוס' גורסים כגירסת הגמרא שלפנינו ומסבירים שהגמרא דנה על מקרה שאדם זרק חפץ ורץ ותפסו והחפץ לא נח במקום שהיה ראוי לנוח. אלא שבהבנת הסתפקות הגמרא האם כאדם אחד או כשני בני אדם, יש ביניהם הבדל:

הבנת רש"י

פרש"י: 'כשני בני אדם - דהו להו כשנים שעשאוהו, דכיון שלא הניח לחפץ לילך עד מקום הילוכו... הויה ליה עקירה קמייתא בלא הנחה'.

כלומר אני רואה את העקירה - בלא הנחה ואת ההנחה - בלא עקירה, ולכן פטור.

הבנת תוס'

לעומת רש"י, תוס' (ד"ה כשני) בהסבר הצד של כשני בני אדם, לא מזכיר 'שנים שעשאוהו' אלא רק בצד של כאדם אחד מציין: 'ולא דמי לשנים שעשאוהו', ומשמע שלא מבין ב'כשנים' שהפטור הוא מפני שאני מחלק את שתי הפעולות לשני אנשים, אלא מסתכלים מצד האדם כאילו יש רק פעולה אחת - עקירה, ואין כלל הנחה 'כיון שחטפו מהילוכו... לא הויה הנחה, דלא נח מכח הזורק', ולכן פטור.

'או דילמא כאדם אחד דמי וכיון דעביד עקירה והנחה חייב' - כלומר כיון שבסופו של דבר עשה הנחה והוא זה שעשה את העקירה חייב. וכאן מוסיף תוס' את המילים 'ולא דמי לשנים שעשאוהו' - ונראה שאין זה הצד של כשני בני"א, כי אי"כ למה תוס' צריך לומר שכאדם אחד זה לא כשני בני"א. אלא נראה שיש שלוש דרגות: 'כאדם אחד' - אדם שעושה מלאכה שלמה - עקירה והנחה - חייב. 'כשני בני אדם' -

אין כאן בכלל מלאכה, כי לא הייתה הנחה הנמשכת מן העקירה, ולכן פטור. ודרגת ביניים 'שנים שעשאוה' - שנעשתה מלאכה אבל אין חיוב, כי התורה לא חייבה אלא אחד העושה מלאכה. (ולפי רש"י זה צד הספק 'כשני בני'א', אבל תוס' לא מבין כך כי סוף סוף אין פה שני בני אדם).

ג. גירסת רבינו חננאל והרמב"ן

רבינו חננאל (המובא בהמשך דברי תוס') **והרמב"ן**, גורסים אחרת מהגירסא הנמצאת לפנינו, אבל אינם מסבירים בצורה שווה את הגמרא וכפי שיתבאר.

גירסתם (כפי שמובאת בתוס') היא: '...כשני בני'א דמי - וחייב, או דילמא כאדם אחד דמי - ופטור'. יש לשים לב שמלבד השוני בדין מי חייב, יש שוני נוסף, שקודם מובא הצד של כשני בני'א, לעומת הגירסא שלנו שקודם מובא הצד של כאדם אחד (וראה לקמן).

הבנת רבינו חננאל

תוס' מסביר בר"ח שמדובר שהאדם קיבל את החפץ במקום שהיה אמור לנוח ולא תפסו מוקדם יותר תוך כדי הילוכו, וכמו שהגמ' אומרת (לעיל בעמוד) '...אמר רבי יוחנן: עמד במקומו וקיבל - חייב, כך כאן אם רואים שני כוחות באדם אחד כשני בני'א - חייב, שהרי נעשתה מחשבתו. ואם אומרים כאדם אחד - פטור, כי זה כמו שאדם מעביר חפץ מימינו לשמאלו שאפילו אם העביר ארבע אמות ברה"ר - פטור.

הבנת הרמב"ן

הרמב"ן שואל על הסבר תוס' בר"ח למה הגמרא קוראת למקרה כזה שני כוחות ולא כוח אחד? הרי לא עשה (לפי הסבר ר"ח) שום פעולה מעבר לזריקה, שהרי בהנחה קיבל את החפץ ולא לקח אותה? ולכן מסביר 'קיבל בעקירה ממקומו' ולא 'עקר ממקומו וקיבל' כלומר קיבל תוך כדי עקירה, כמו שרש"י ותוס' הסבירו שעיקב החפץ מלידך עד מקום שהיה ראוי לנוח, והסתפקות הגמרא: האם כשני בני'א שהשני עמד וקיבל שהייתה עקירה והייתה הנחה, כך גם כאן בסופו של דבר הייתה עקירה והייתה הנחה ולכן חייב, או כאדם אחד שעקר ולא הניח שפטור, כך גם כאן אנו מסתכלים האם הייתה הנחה אחרי העקירה מכח ההנחה, וכיון שלא, פטור.

ד. הבנת דימויי הגמרא

לאור מה שראינו, עולה שכל אחד מהראשונים הבין אחרת מה באה הגמרא לומר לנו בדימוייה 'כשני בני אדם' ו'כאדם אחד':

'כשני בני אדם'

הסבר רש"י 'כשני בני אדם' הוא ביטוי מקביל ל'שנים שעשאוה' - ולמרות שעשה את כל המלאכה, יש פטור של שנים שעשאוה.

הסבר תוס' הגמרא מדמה את המקרה לדין שני בני אדם. אבל האדם אצלנו הוא רק אחד מתוך השנים וכיון שלא עשה הכל פטור כי אין כלל מלאכה.

הסבר הר"ח הגמרא רואה את המקרה כאילו אחד זרק והשני עמד וקיבל - שחייב, ולכן גם אם הוא עצמו קיבל - חייב.

הסבר הרמב"ן הגמרא מדמה לאדם שני שעמד וקיבל (כמו הר"ח) אלא שאין זה דמיון מוחלט כי אצלנו האדם עקר ממקומו וקיבל, אבל בכל זאת הגמרא משווה כי כמו שבשנים, אם השני עמד וקיבל,

הראשון עשה את כל המלאכה, גם את העקירה וגם את ההנחה ולכן חייב, כך כאן הזורק עשה הכל גם את העקירה וגם את ההנחה ולכן חייב.

'כאדם אחד'

הסבר רש"י אינני רואה את האדם אף אם יש בו כוחות שונים לשנים שעשאוה- כי הרי עשה הכל ולכן חייב.

הסבר תוס' כנ"ל ברש"י וחשוב להדגיש מה שמדגיש תוס' ולא דמי לשנים שעשאוה- אין לו הווי"א לחשוב כרש"י ב'כשני בני אדם'.

הסבר ר"ח הגמרא משווה זורק ומקבל למעביר מיד ליד שפטור.

הסבר הרמב"ן הגמרא משווה לאדם אחד שלא עשה הנחה, כך כאן ביטל את ההנחה שהייתה מכח העקירה ולכן פטור.

ה. נפקא מינה בין השיטות

נ"ל דיש נ"מ בין רש"י, תוס' והרמב"ן, שהסבירו שתפס החפץ ועיכבו מליכך עד מקום שהיה ראוי לנוח, לרבינו חננאל שהסביר שעמד וקיבלו, והיא: במקרה שעקר ממקומו וקיבל, לפי רוב הראשונים זו הסתפקות הגמרא, ולפי ר"ח וודאי שפטור, ממה נפשך: אם כשני בני"א – פטור כמו שבשני בני"א עקר וקיבל פטור, ואם כאדם אחד ג"כ פטור כי זה 'מימינו לשמאלו', ולעומתו רש"י ודעימיה לא מגדירים את זה כ'מימינו לשמאלו', כי ב'מימינו לשמאלו' אין אנו אומרים שעשה מלאכה שפטור עליה אלא שלא עשה מלאכה, כי אין כאן לא עקירה ולא הנחה, אבל זרק חפץ ונעקר ממקומו וקיבלו עשה עקירה ועשה הנחה¹.

ו. סיבת השוני הנוסף בין הגירסאות

כמו שהערנו, מלבד השוני הדיני, יש שוני נוסף בין הגירסאות, והוא סדר הבאת המקרים. כדי להבין את סיבת ההבדל, נציג את ארבע השיטות בפן נוסף:

לפי רש"י הפשוט יותר כמובן הוא כאדם אחד, והצד המחודש הוא שיש באדם אחד פטור של שנים שעשאוה.

וכן לפי תוס' הצד הפשוט הוא כאדם אחד, והצד המחודש הוא כשנים, שאני רואה כאילו יש פה שני בני"א והוא רק אחד מהם ולא עשה הנחה.

לפי ר"ח הצד הפשוט הוא כשנים, כי דומה ממש לעמד וקיבל והצד המחודש הוא הצד של כאחד- לומר שזה כ'מימינו לשמאלו', למרות שב'מימינו לשמאלו' אין עקירה ואין הנחה, ובזרק וקיבל יש עקירה ויש הנחה.

וכן לפי הרמב"ן הצד הפשוט הוא כשנים, כי מכוחו גם העקירה וגם ההנחה, והצד המחודש הוא כאחד שלא דנים את ההנחה כדי לחייבו.

יוצא שלפי כל השיטות הצד הפשוט יותר הוא שחייב והצד המחודש הוא שפטור, ולכן לפי שתי הגירסאות מובא קודם הצד שחייב, כי דרך הגמרא להביא את הצד הפשוט תחילה. ומה שבתוס' מובא קודם הצד של כשני בני"א- שפטור שזה צד החידוש, אפשר לומר שזה רק בהסבר- כיון שהצד של אדם אחד פשוט, לא ראה תוס' צורך להסביר אותו, אלא הסביר את הצד המחודש ומתוך הצד המחודש חזר להסביר גם את הצד הראשון.

¹ וכן כתוב בשפת אמת שאם קיבל החפץ במקום שלא היה ראוי ליפול, לר"ח ודאי פטור ולשאר הראשונים ספק.